Utrechts Landschap

BEHEERPLAN

Blauwe Kamer, Grebbeberg, Laarsenberg en Palmerswaard

Auteurs:
Hester Soomers, Edward de Boer (Bureau Waardenburg)

Eindredactie
Bureau Waardenburg, J.M. Feijen &
M. den Hartigh (Utrechts Landschap)

Datum:
december 2021

Status:
Definitief

Coverfoto: H. Soomers

INHOUDSOPGAVE

1 AANLEIDING 4

2 BESCHRIJVING VAN HET GEBIED 5

2.1. Ligging 5
2.2. Beleid 6

3 EVALUATIE BEHEER 13

4 DOELSTELLINGEN 19

4.1. Blauwe Kamer 19
4.2. Grebbeberg 20
4.3. Laarsenberg 22
4.4. Palmerswaard 23

5 INRICHTINGS- EN BEHEERMAATREGELEN 24

5.1. Inrichtingsmaatregelen en overige projecten 24
5.2. Beheermaatregelen 26

LITERATUUR 32

BEHEERKAARTEN 33

1 AANLEIDING

Utrechts Landschap is beheerder van bijna 5.800 ha natuur, landschap en erfgoed in de provincie Utrecht. Voor al onze natuurgebieden stellen we een beheerplan op, waarin onze doelen voor dat natuurgebied zijn vastgelegd. Het beheerplan is een belangrijk onderdeel van onze beheercyclus. Alle gecertificeerde natuurorganisaties werken volgens een dergelijke cyclus. De beheercyclus is een periode van plannen, uitvoeren, monitoren en evalueren. Elk beheerplan zal gemiddeld genomen één maal per zes jaar worden getoetst door middel van een kwaliteitstoets. De kwaliteitstoets is een essentieel onderdeel in de beheercyclus en kwaliteitszorg van Utrechts Landschap. Een PDCA-gecontroleerde omgeving helpt ons om onze ambities waar te maken of tijdig bij te sturen. Kwaliteitstoetsen hebben tot doel te beoordelen of de natuurdoelen zoals opgeschreven in de beheerplannen gerealiseerd (kunnen) worden. Anders gezegd: of het gevoerde beheer, de uitgevoerde (her)inrichtingsmaatregelen en uitgevoerde kwaliteitsimpulsen het beoogd effect hebben. Het beheerplan wordt na de toets aangepast of herbevestigd en kan dan weer 6 jaar mee. Mocht na de toets blijken dat het plangebied en beheer stabiel zijn en de doelen gehaald of zeer haalbaar zijn, dan kan een aanbeveling volgen om voor dat beheerplan over te stappen naar een 12-jarige toetsingscyclus. Utrechts Landschap benut de kwaliteitstoetsen tevens om de in- en externe kennisuitwisseling een stevige impuls te geven als vast onderdeel van de formele beheercyclus. Uitwisseling van kennis en ervaring met externe deskundigen draagt bij aan de verdere professionalisering van het natuurbeheer en beschouwen we als belangrijk nevendoel.

2 ACHTERGROND GEBIEDEN

2.1 LIGGING

De Blauwe Kamer, Grebbeberg, Laarsenberg en Palmerswaard liggen bij Rhenen ten noorden van de Nederrijn. De Palmerswaard en de Blauwe Kamer zijn uiterwaaren langs de Nederrijn, Beide uiterwaarden kennen een geschiedenis van kleiwinning en steenproductie en meer recent een inrichting als natuurterrein. De Blauwe Kamer geldt als een voorbeeldproject voor natuurontwikkeling in het rivierengebied. De Grebbeberg en Laarsenberg liggen op de oostelijke uitloper van de stuwwal de Utrechtse Heuvelrug. De Blauwe Kamer, Grebbeberg en Laarsenberg grenzen aan elkaar en liggen ten oosten van Rhenen. De Palmerswaard ligt ten zuidwesten van Rhenen. Palmerswaard, Grebbeberg en Laarsenberg liggen in de provincie Utrecht. Blauwe Kamer ligt deels binnen de provincie Utrecht en deels binnen de provincie Gelderland. De vier gebieden te samen kennen een grote variatie aan biotopen, reliëfverschillen en overgangen tussen nat en droog en tussen bodemsoorten (zand, klei). Kaart 1 geeft de ligging van het plangebied weer, tabel 1 de oppervlakteverdeling van de afzonderlijke gebieden.

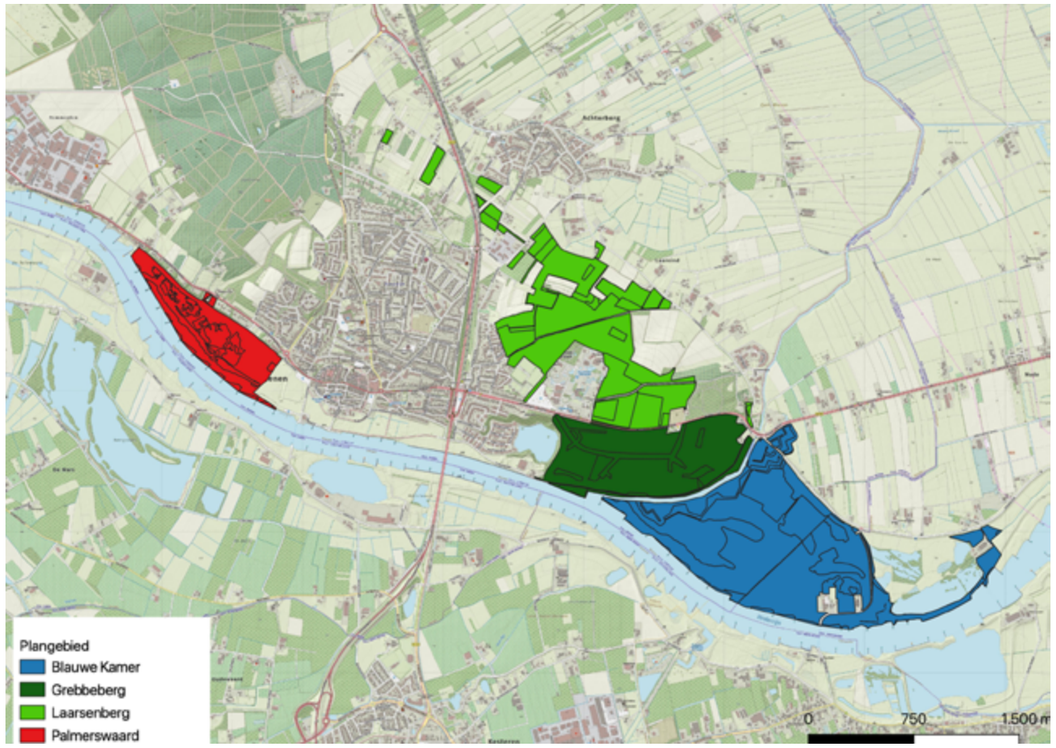

△ Kaart 1. Ligging plangebied

Planeenheid	Opp. (ha)
Blauwe Kamer	121,0
Grebbeberg	65,0
Laarsenberg	90,2
Palmerswaard	30,1
Plasserwaard*	4,7
Rivieroeverstroken Gelderland**	4,7
Rivieroeverstroken Oost**	16,7
Totaal	**332,4**

*in erfpacht van Staatsbosbeheer, **in eigendom bij RWS, in beheer bij UL,
Overige gebieden in eigendom en beheer bij Utrechts Landschap.

△ Tabel 1. De oppervlakte van de afzonderlijke gebieden

2.2 BELEID

2.2.1. SNL-doelen natuurbeheerplan

Onderstaande kaarten visualiseren de ligging van de SNL-beheertypen in de Blauwe Kamer, Grebbeberg, Laarsenberg en Palmerswaard zoals opgenomen in het Natuurbeheerplan 2022 van de provincie Utrecht en het Natuurbeheerplan 2022 van de provincie Gelderland.

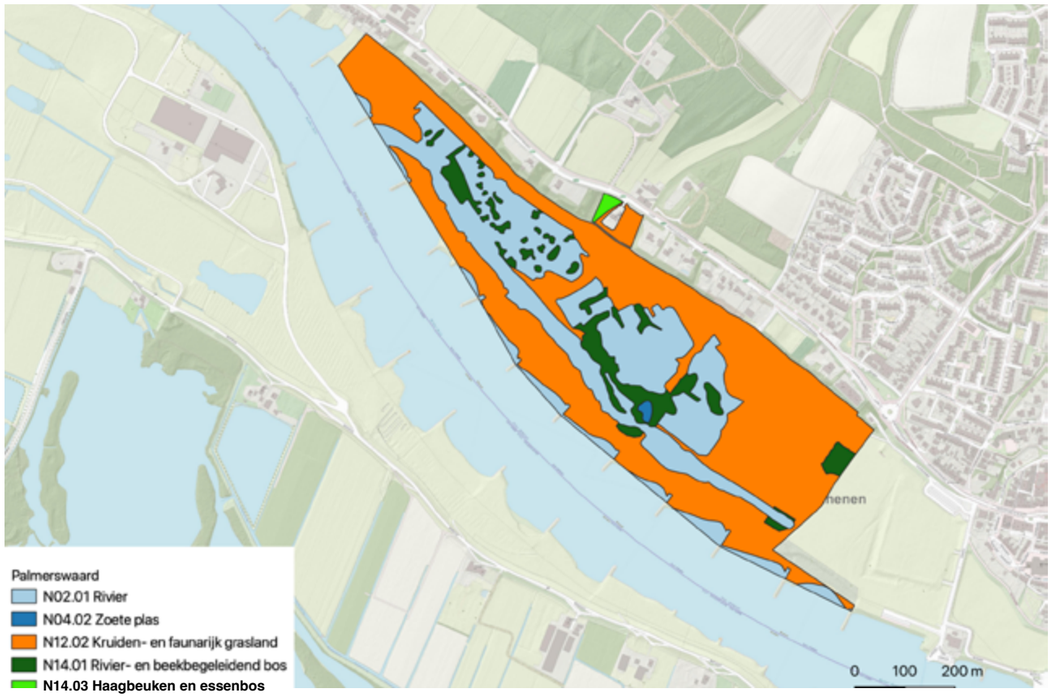

△ Kaart 2. SNL-beheertypen Natuurbeheerplan 2022, Palmerswaard

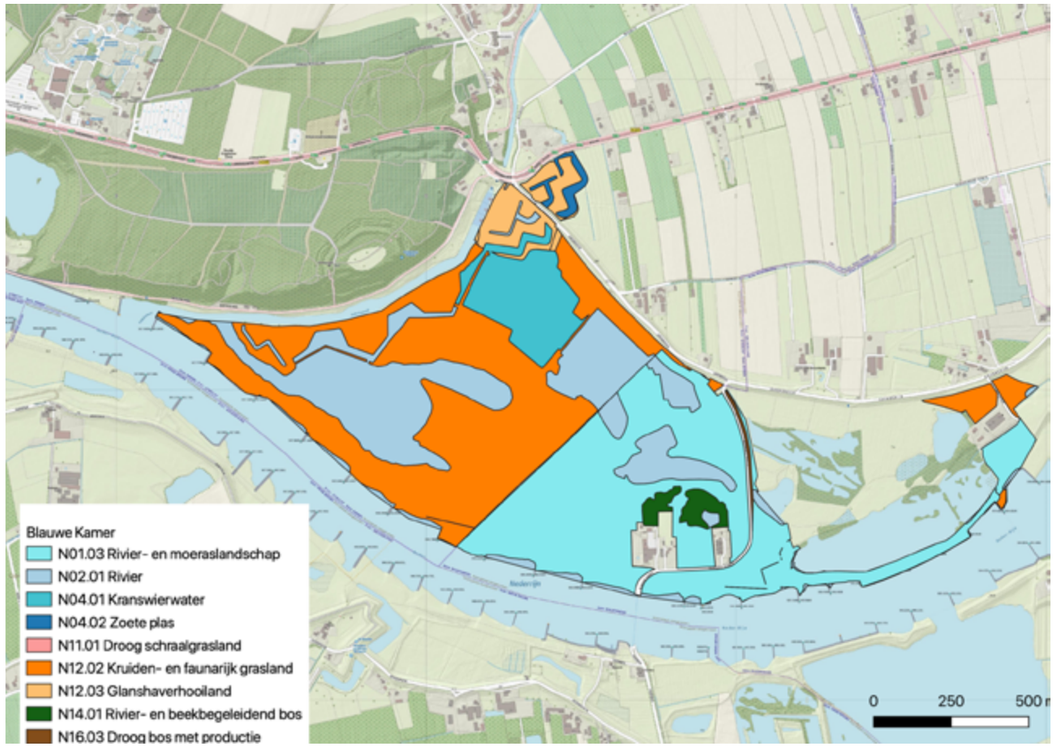

△ Kaart 3. SNL-beheertypen Natuurbeheerplan 2022, Blauwe Kamer

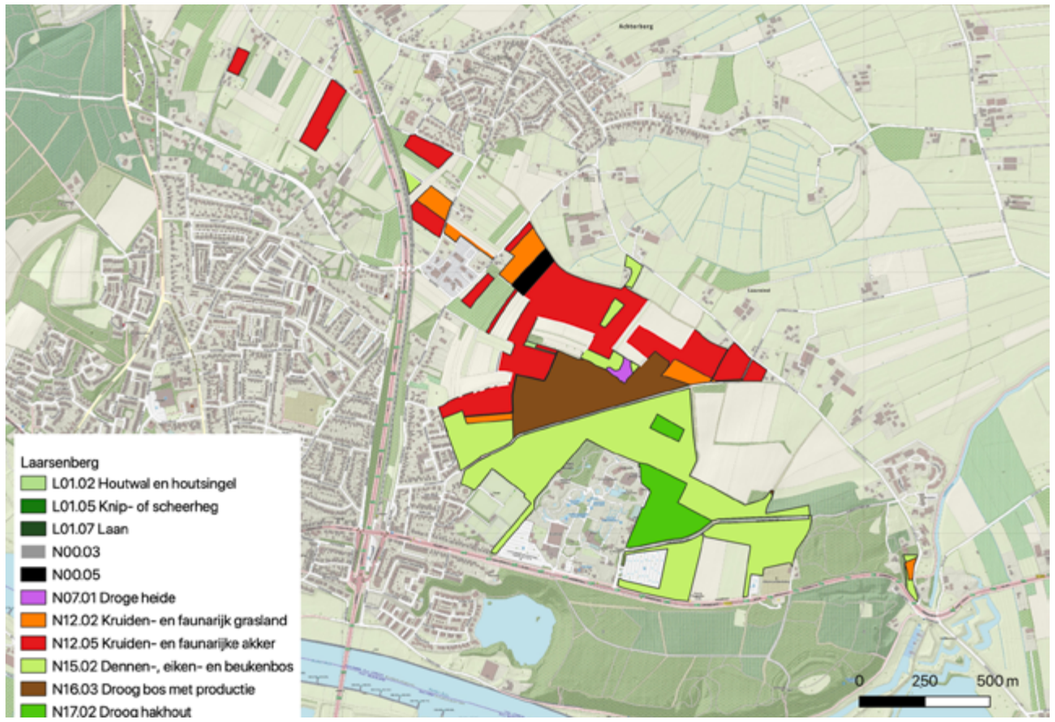

△ Kaart 4. SNL-beheertypen Natuurbeheerplan 2022, Laarsenberg

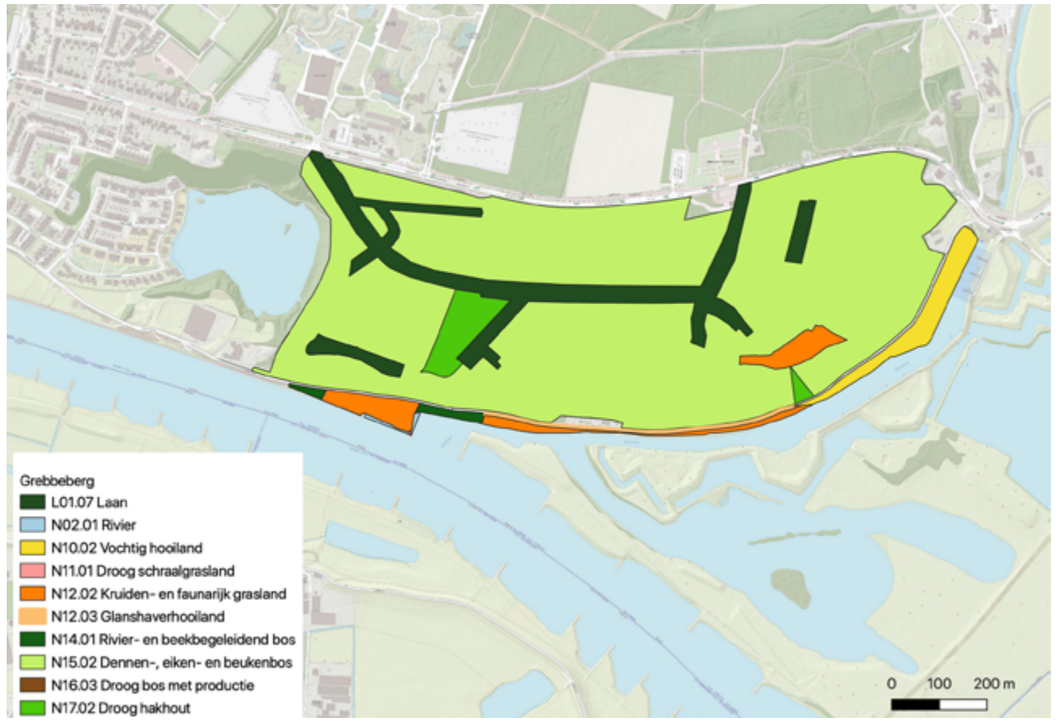

△ Kaart 5. SNL-beheertypen Natuurbeheerplan 2022, Grebbeberg

2.2.2. Natura2000 doelen

De Blauwe Kamer (Vogel- en Habitatrichtlijn), Plasserwaard en Palmerswaard (Vogelrichtlijn) zijn onderdeel van Natura 2000-gebied Rijntakken, deelgebied Uiterwaarden Neder-Rijn.

In het Natura 2000-beheerplan Rijntakken (Provincie Gelderland, 2018) is vastgelegd dat afspraken met Utrechts Landschap over voortzetting beheer Blauwe Kamer zijn gemaakt, ten behoeve van behoud van 4 ha glanshaverhooiland. “Uitbreiding van glanshaverhooiland hoeft hier niet plaats te vinden, wel is behoud van de rijke stroomdalflora van belang” (N2000-beheerplan, 2018).

Tevens wordt in het N2000-beheerplan gesteld dat een zachthoutooiboskern is voorzien in het oostelijke deel van de Blauwe Kamer. Het gaat hier om uitbreiding van bestaand bos.

Voor de instandhoudingsdoelstellingen voor N2000-gebied Rijntakken wordt verwezen naar:
https://www.natura2000.nl/gebieden/gelderland/rijntakken/rijntakken-doelstelling.

Niet in elk natuurgebied binnen het N2000-gebied hoeven op elk moment de terreinomstandigheden geschikt te zijn voor alle bovengenoemde soorten, als ergens in het Natura 2000-gebied de omstandigheden wel geschikt zijn.

Utrecht Landschap geeft in de Blauwe Kamer invulling aan de Natura 2000-doelstellingen door:

- Het in stand houden van bronpopulaties van stroomdalsoorten.
- Het handhaven van rust en open water voor vogels.
- De aanwezigheid van paaiplaatsen en aantakking op de Nederrijn voor vissen.
- Kansen bieden aan de ontwikkeling van hardhoutooibos.

2.2.3. KRW-doelen

Het waterlichaam Nederrijn-Lek is getypeerd als watertype R7: Langzaam stromende rivier/nevengeul op zand/klei. De Neder-Rijn is aangemerkt als ‘sterk veranderd waterlichaam’ vanwege vergaande ingrepen in de hydromorfologie. De wateren in de betreffende uitereaarden kunnen een rol spelen bij het behalen van de KRW-doelen. De waterbeheerder, in deze Rijkswaterstaat, is verantwoordelijk voor het behalen van de KRW-doelen en het nemen van maatregelen om de kwaliteitseisen voor het waterlichaam te behalen.

Voor de Nederrijn-Lek zijn de volgende ecologische kwaliteitselementen relevant: ‘overige flora’, macrofauna en vissen. De biologische kwaliteit van de Nederrijn-Lek voor macrofauna is ontoereikend, die voor vissen en ‘overige flora’ matig (Waterkwaliteitsportaal, 2019).

Specifieke KRW maatregelen die in de Palmerswaard bij de herinrichting in 2016/2017 zijn genomen zijn: aantakken en verder vormgeven strang Palmerswaard (1,2 km) en optimalisatie rivieroevers en kribvakken (1,2 km). Behoud van bos en struweel langs waterelementen wordt als belangrijk voor het behalen van KRW-doelen gezien.

Een maatregel die in het algemeen wordt genoemd om de score van het waterlichaam voor de KRW te verbeteren is het op diverse locaties plaatsen van dode bomen in het water. Deze bomen vormen een leefgebied voor macrofauna en vissen. Binnen het plangebied is geen rivierhout geplaatst.

2.2.4. Vegetatielegger

Voor de uiterwaarden Blauwe Kamer en Palmerswaard tonen kaart 6 en 7 de vegetatielegger van Rijkswaterstaat inclusief stroombanen. De vegetatielegger geeft de norm voor begroeiing aan in het hele rivierbed. Voor de Blauwe Kamer betreft dit vooral een afwisseling van ‘open water’, ‘riet en ruigte’ en ‘gras en akker’. Langs de oevers van de watereenheden komen ook de typen ‘struweel’ en ‘bos’ voor. Ten oosten van de veerweg ligt ook een eenheid ‘mengklasse 70/30’.

Voor de Palmerswaard is het oostelijke deel met name ‘gras en akker’ en het westelijke deel met name ‘mengklasse 70/30’ en ‘open water’. Verder ligt er op beperkte schaal het type ‘riet en ruigte’. Het ‘Beeldenboek vegetatiebeheer grote rivieren’ van Rijkswaterstaat geeft een omschrijving van de eenheden.

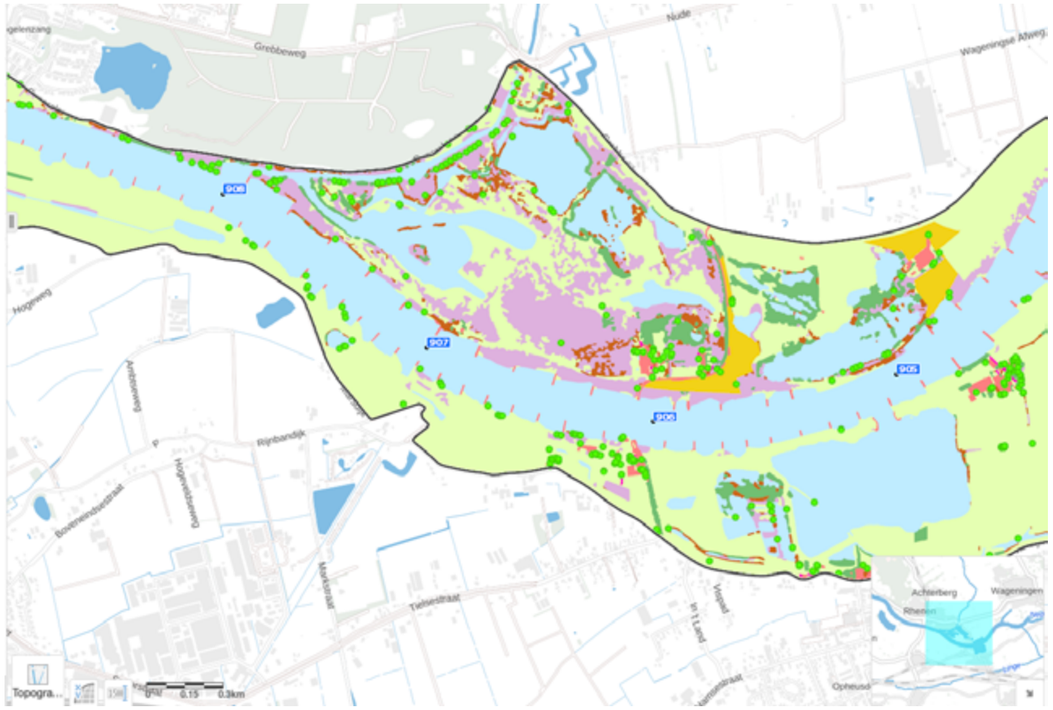

△ Kaart 6. Vegetatielegger Rijkswaterstaat 2014 (vigerend), Blauwe Kamer. Bron: Geoweb

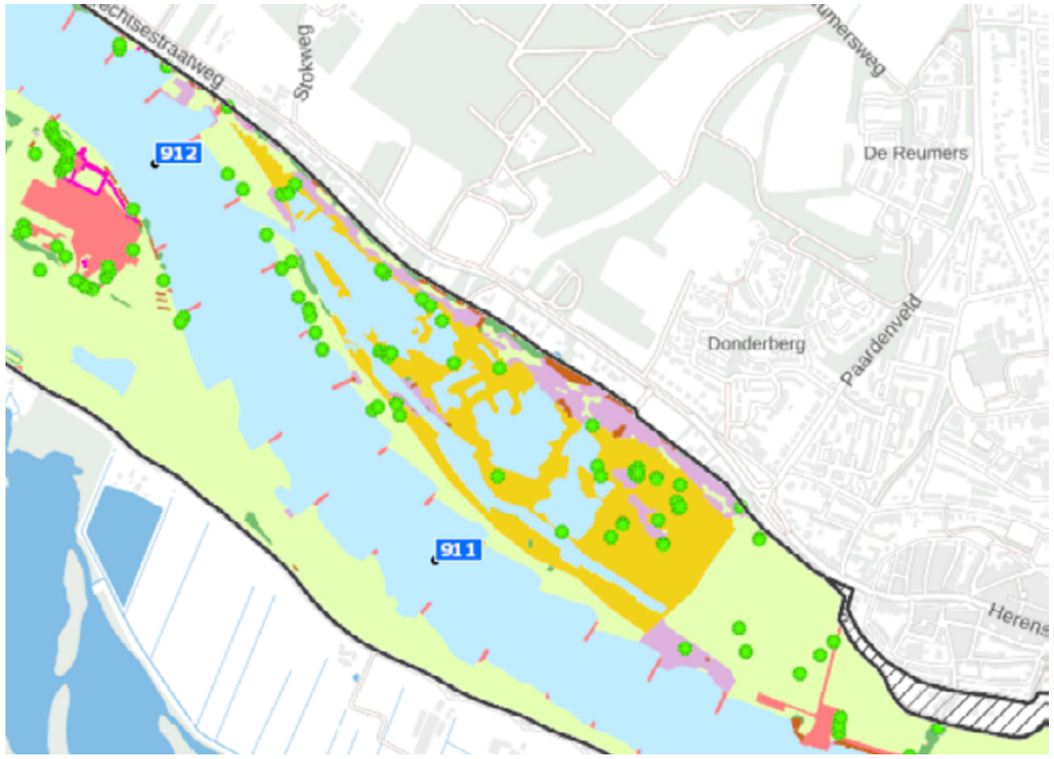

△ Kaart 7. Vegetatielegger Rijkswaterstaat 2014 (vigerend), Palmerswaard. Bron: Geoweb.

2.2.5. Aardkundige waarden

De Grebbeberg is begrensd als een aardkundig monument (kaart 8); de steile hellingen van de Utrechtse Heuvelrug vormen een groot contrast met het dal van de Rijn. “De Utrechtse Heuvelrug is een erfenis uit de ijstijd. En de Grebbeberg maakt goed zichtbaar hoe de aarde onder druk van een immense ijskap en later door de slijpende werking van de rivier van vorm is veranderd. (https://utrecht.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=461873e326274933a8cd0827bcce9151).

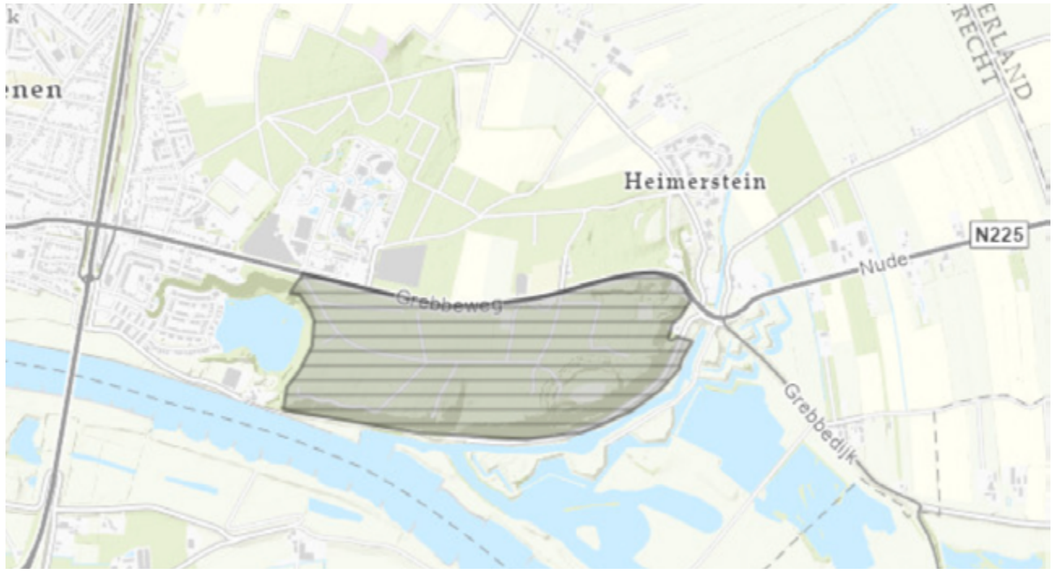

△ Kaart 8. Begrenzing aardkundig monument Grebbeberg (arcering). Bron: Aardkundige waarden en monumenten, Provincie Utrecht

2.2.6 Archeologie

Het gemeentelijk beleid ten aanzien van archeologie is gebaseerd op de archeologische verwachtingswaarde. Op kaart 9 (Indicatieve Kaart Archeologische Waarden, (Rijksdienst voor het cultureel erfgoed, 2020) is globaal de trefkans voor archeologische resten weergegeven. Zowel de Palmerswaard als de Blauwe Kamer vallen binnen het gebied met een lage trefkans voor archeologische resten. Voor de Blauwe Kamer kan daarbij de kanttekening worden geplaats dat de noordoosthoek (het Hoornwerk en daar omheen) volgens een meer gedetailleerde archeologische waarde indicatiekaart van de rivieren (kaart 10) een hoge trefkans voor archeologische resten heeft. De gebieden Grebbeberg en Laarsenberg vallen binnen de categorie ‘hoge trefkans’.In het vigerend bestemmingsplannen buitengebied van de gemeenten Rhenen en Wageningen is te zien dat de gebieden Grebbeberg, Laarsenberg en Blauwe kamer een dubbelbestemming ‘Waarde – Archeologie 2 hebben. Voor de gemeente Wageningen wil dat zeggen: “Gebieden met een lage archeologische verwachtingswaarde”. De voor ‘Waarde - Archeologie-2’ aangewezen gronden zijn wel mede bestemd voor het behoud en de bescherming en veiligstelling van archeologische waarden”. Voor de gemeente Rhenen houdt dit in dat als

zodanig bestemde gronden mede bestemd zijn voor behoud en bescherming van archeologische waarden in de bodem. (www.ruimtelijkeplannen.nl).

Op de grens van de Blauwe Kamer en de Grebbeberg liggen een aantal Rijksmonumenten: ten zuiden van de N225 (rijndijk) ligt het Hoornwerk (monumentnummer 528642), een open verdedigingswerk onderdeel van de Grebbelinie. Op het Hoornwerk zelf staat een kazemat uit WOII (monumentnummer 528644). Onderlangs de Grebbeberg liggen binnen de Blauwe Kamer drie bastions (monumentnummer 528649) eveneens een open verdedigingswerk onderdeel van de Grebbelinie. Ook hier staat bovenop een van de bastions een kazemat (monumentnummer 528650). Boven op de Grebbeberg liggen overblijfselen van een ringwalburg (monumentnummer 45944) (Monumentenregister, 2020).

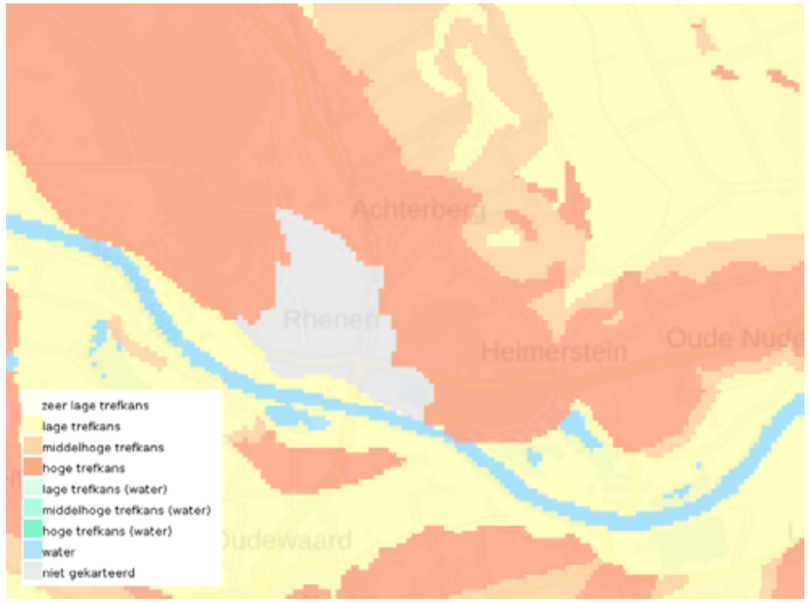

△ Kaart 9. Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (Rijksdienst voor het cultureel erfgoed, 2020)

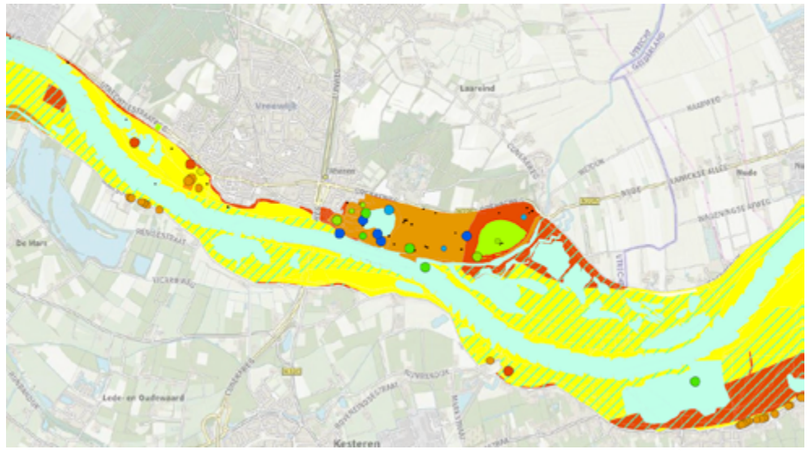

△ Kaart 10. Indicatieve kaart met archeologische waarden (bron: rce.webgispublisher.nl). De blauwe en groene cirkels tonen de archeologische vondsten en monumenten

3 EVALUATIE BEHEER

Hieronder is een samenvatting van de resultaten voor de SNL- en Utrechts Landschap-doelen weergegeven (kaart 11 t/m kaart 15 en tabel 2 t/m 5). Voor het gebied Palmerswaard is nog geen officieel beheerplan beschikbaar. Bij de herinrichting in 2016/2017 is een beheervisie geformuleerd. Evaluatie van het beheer van de Palmerswaard vindt plaats aan de hand van betreffende beheervisie en inrichtingsdoelen.

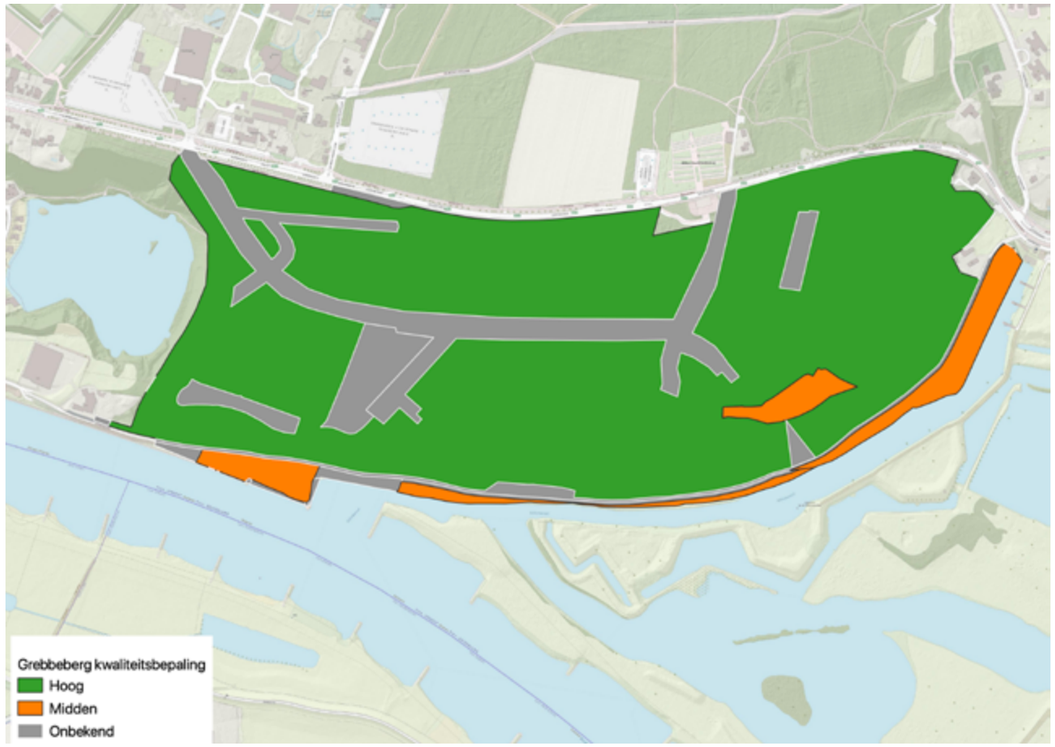

△ Kaart 11. SNL-score voor de Grebbeberg

Doel beheerplan 2011 Blauwe Kamer	Behaald resultaat	Opmerking
Een halfnatuurlijk rivieroeverlandschap onder invloed van begrazing, dat bestaat uit een mozaïek van verschillende aan de uiterwaarden gebonden levensgemeenschappen	Behaald	
Een rijke stroomdalflora op de oude zomerkade en het hoornwerk	Niet behaald	Uitgezonderd karwijvarkenskervel komen enkel de algemere soorten van droge (stroomdal)graslanden voor. Van Cedo-Cerastion is geen sprake.
Fungeren als bronpopulatie van flora en fauna voor nieuw te ontwikkelen gebieden stroomafwaarts	Deels	Voor flora wordt de doelstelling niet bereikt, voor fauna grotendeels wel. Via de rivier/geul is het gebied verbonden met nieuw te ontwikkelen gebieden stroomafwaarts, waardoor zaden uit de BK stroomafwaarts terecht kunnen komen. Het grootste deel van het grasland is echter niet bijzonder soortenrijk.
Een hoornwerk gerestaureerd in oorspronkelijke staat en bastions met een kortgrazige vegetatie aan de Griftzijde waardoor de contouren zichtbaar blijven	(Nog) niet behaald	Het hoornwerk wordt nog gerestaureerd in oorspronkelijke staat, de contouren van de bastions zijn grotendeels zichtbaar, maar deels door struweel verborgen.
Een afwisselend landschap bestaande uit een mozaïek van kale zandige pioniersomstandigheden, bloemrijke stroomdalgraslanden, natte strooiselruigtes, ruigtes, zachthoutooibos, hardhoutooibos, struweel en mantelvegetaties, moerasvegetaties, oervegetaties en open water	Behaald	Hardhoutooibos ontbreekt echter nog grotendeels en ook moeras is maar beperkt aanwezig

△ Tabel 2. Resultaten voor wat betreft de doelen van Utrechts Landschap voor de Blauwe Kamer, beheerplan 2011

Het Utrechts deel van de Blauwe Kamer betreft grotendeels N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland (score: hoog), het Gelders deel N01.03 Rivier en moeraslandschap (score: midden). De kwaliteitsbepaling voor beide beheertypen is over het oppervlak van beide beheertypen uitgevoerd.

△ Kaart 12. SNL-score voor de Blauwe Kamer

Doel beheerplan 2011 Grebbeberg (GB) inclusief Oude Trambaan (OT)	Behaald resultaat	Opmerking
GB: Een gemengd, rijk gestructureerd, grotendeels inheems loofbos met een gevarieerde boomsoortensamenstelling en een grote diversiteit aan soorten die aan oude bosgroeiplaatsen en oude vermolmde bomen gebonden zijn	Behaald	De verspreiding oudbossoorten is beperkt. Daarnaast is er lokaal een problematische bedekking van braam
GB: Een hardhoutooibos op de lagergelegen helling	Behaald/ deels behaald	essen-iepenbos, geen abelen-iepenbos
GB: De ringwalburg met open grazig binnenplein en een monumentale 'boomweide'	Behaald	
GB: In stand houden van de cultuurhistorisch waardevolle elementen	Behaald	Koningstafel is heringericht/ opgeknapt, ringwalbucht wordt in stand gehouden.
GB: De Grebbeberg zal voor een behoorlijk deel bestaan uit allerlei vormen van door eik gedomineerd bos. De oude hakhoutknotsen krijgen de ruimte en vormen een grillig, sprookjesachtig elfenbos. De spaartelgen zullen richting zwaar eikenbos gestuurd worden, met een gevarieerde struiklaag van hazelaar, lijsterbes, hulst en vuilboom. In een deel van dit bos komt een tweede boomlaag tot ontwikkeling van winterlinde en haagbeuk	Behaald	oppervlakte dotterbloemhooiland staat te groot in Natuurbeleidsplan. Uitbreiding is wel gewenst. (hiertoe zal eerst onderzoek naar de mogelijkheden daartoe moeten worden gedaan)

OT: Dotterbloem-verbond, vooral de Bosbies-associatie en het Zilverschoon-verbond, in het bijzonder de Associatie van Geknikte vossenstaart met genadekruid.	Behaald	oppervlakte dotterbloemhooiland staat te groot in Natuurbeleidsplan. Uitbreiding is wel gewenst. (hiertoe zal eerst onderzoek naar de mogelijkheden daartoe moeten worden gedaan)
OT: Verbond der droge stroomdalgraslanden, zowel de associatie van Vetblad en Tijm als de Associatie van Sikkelklaver en Zachte haver, o.a. bevertjes. Daarnaast de Glanshaver-associatie en Kamgrasweide met veel stroomdalsoorten.	Niet behaald	Bijna alle kritische soorten ontbreken. Er is geen sprake van genoemde verbonden. Ook hier is een project gewenst!.
OT: De zoomgemeenschappen van Stinkende ballote en andere netels, Kruisbladwalstro-associatie en de Associatie van Dauwbraam en Marjolein	Behaald	Zoomgemeenschappen met o.a. stinkende ballote, kruisbladwalstro en met wilde marjolein en dauwbraam zijn nog aanwezig.
OT: Struweel (Associatie van Sleedoorn en Meidoorn), met besanjelier	Behaald	Struweel met besanjelier is aanwezig
OT: Abelen-Iepenbos met maarts viooltje en vinger- helmbloem, deels in hakhoutbeheer.	Deels	Vingerhelmbloem komt voor (waarneming.nl), abelen-iepenbos in hakhoutbeheer niet (meer).
OT: Langs de Griftoever naast rietvegetaties ook grote zeggenvegetaties	Niet behaald	Grote zeggenvegetatie afwezig

△ Tabel 3. Resultaten voor wat betreft de doelen van Utrechts Landschap voor de Grebbeberg, beheerplan 2011

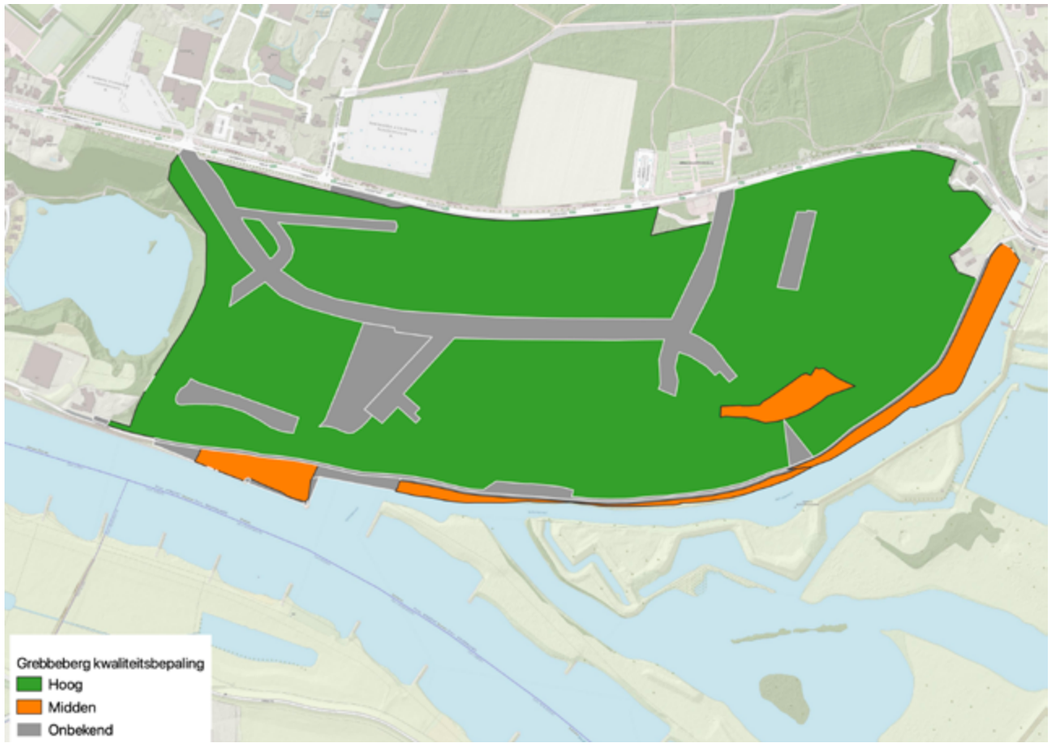

△ Kaart 13. SNL-score voor de Grebbeberg.

Doel beheerplan 2011 Laarsenberg	Behaald resultaat	Opmerking
Een grotendeels inheems bos, rijk aan structuur, met geleidelijke overgang	Behaald	
Eikenhakhout met een rijke ondergroei van oudbosplanten en thermofiele mantelgemeenschappen en op termijn ruimte voor aan oude stobbes gebonden flora (mossen en paddenstoelen) en fauna	Niet behaald.	Rijke ondergroei van oudbosplanten ontbreekt, Alle genoemde gemeenschappen ontbreken. Hakhout loopt slecht uit en zit vol braam. De verruiging wordt hoogstwaarschijnlijk veroorzaakt door stikstofdepositie in combinatie met teveel licht.
Natuurakkers van wintergranen met rijke akkerkruidenvegetaties (het Windhalm-verbond, te weten: de Korensla-associatie en Associatie van Ruige klaproos) en volop ruimte voor akkervogels	Deels	Natuurakkers met korensla-associatie aanwezig, door verstoring geen habitat voor akkervogels
Gerestaureerde graften met bloemrijke struweel- en zoomvegetaties.	Deels	Een aantal graften aanwezig en deze worden onderhouden, Buiten eigendom waar de mooiste liggen zijn ze door agrarisch gebruik zwaar aangetast.
Een ecologische verbindingszone met de Utrechtse Heuvelrug geschikt voor dassen en boommarters	Niet behaald	Niet uitgevoerd. Doelstelling komt voorlopig te vervallen
De meidagen van 1940 zichtbaar in het landschap	Behaald	Betreft vrij schootsveld en loopgraven

△ Tabel 4. Resultaten voor wat betreft de doelen van Utrechts Landschap voor de Laarsenberg, beheerplan 2010

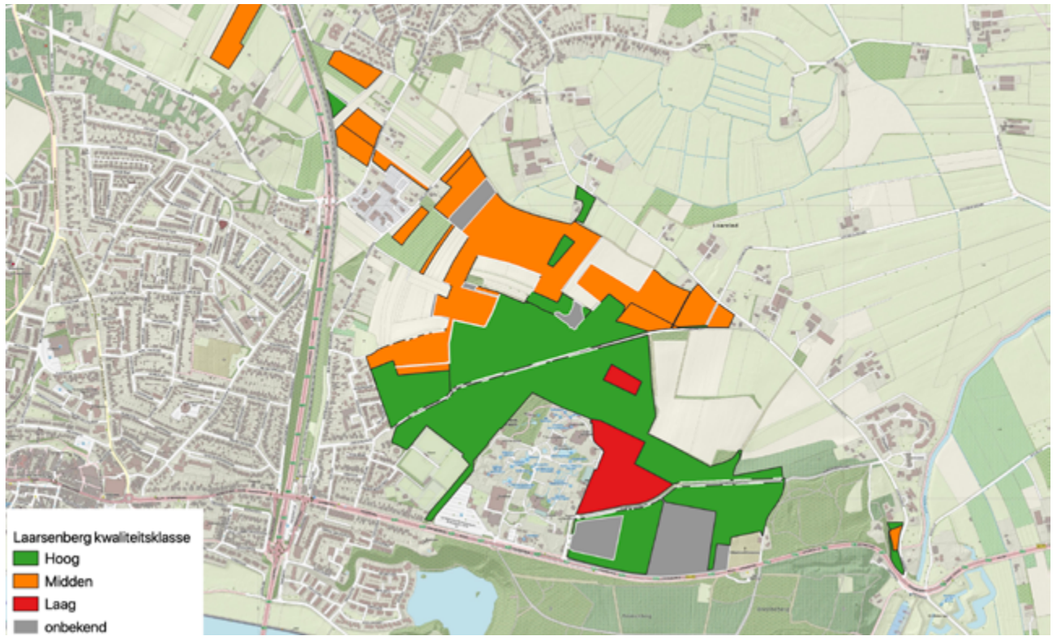

△ Kaart 14. SNL-score voor de Laarsenberg.

Doel beheervisie 2014 Palmerswaard	Behaald resultaat	Opmerking
De vegetatie binnen de vergunde situatie (interventiebeeld conform de VegetatieLegger) houden	Behaald	
De aangrenzende graslandjes hebben zich dankzij het maaibeheer, ontwikkeld tot bloemrijke dotterbloemhooilanden	Deels	Is in ontwikkeling, maar er is nog geen sprake van een dotterbloemhooiland
Het rietmoeras vormt een broedbiotoop voor moerasvogels als rietzanger, rietgors, waterral en porseleinhoen	Deels	Porseleinhoen afwezig, rietzanger en waterral af en toe 1 bp.
Moeras en open water worden afgewisseld door zachthoutooibos en –struweel	Behaald	
Aan de teen van de steilwand is, aansluitend op het bestaande, droge bos, hardhoutooibos en doornstruweel tot ontwikkeling gekomen	Behaald	Hardhoutooibos komt onderaan de heuvelrug voor
Op de slibdepots komen bloemrijke en insectenrijke graslanden tot ontwikkeling	Behaald	
De aanleg van enkele poelen aan de voet van de steilrand heeft geleid tot de vestiging van de kamsalamander	Deels	In algemene zin is doel behaald, echter niet in de nieuwe poelen maar in een bestaande poel/ laagte op het oude depot binnen de begrazingseenheid (eDNA van kamsalamander gevonden in 2021)

△ Tabel 5. Resultaten voor wat betreft de beheervisie in het inrichtingsplan 2014 Palmerswaard

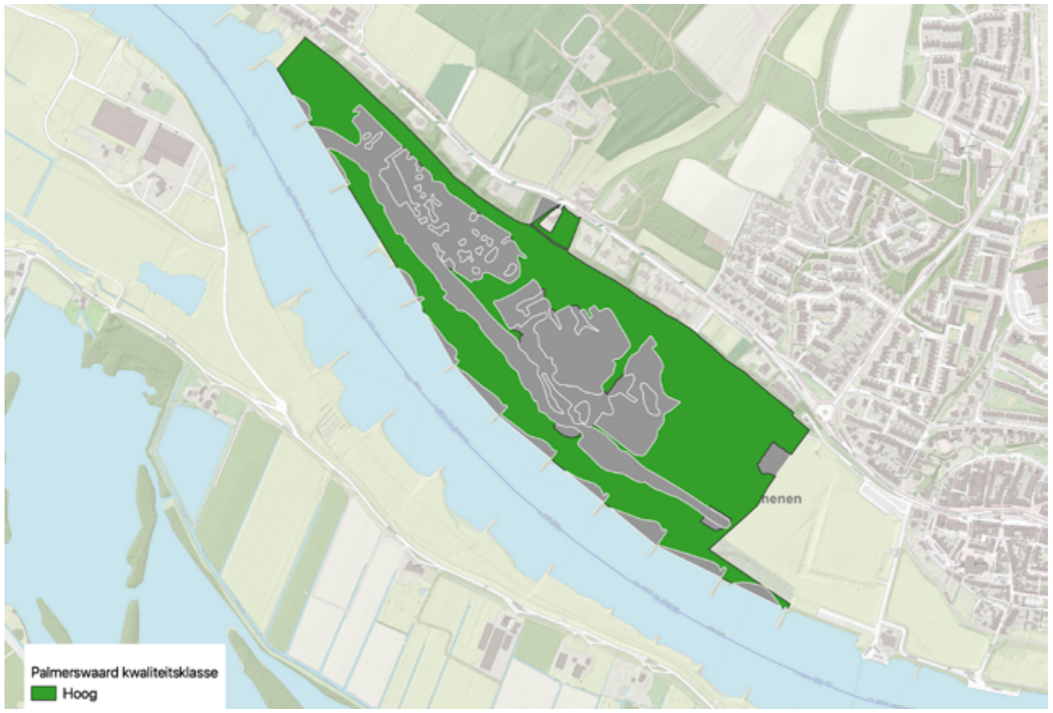

△ Kaart 15. SNL-score voor de Palmerswaard

4 DOELSTELLINGEN

4.1 BLAUWE KAMER

Het doel van Utrechts Landschap met de Blauwe Kamer is:
In stand houden van een halfnatuurlijk rivieroeverlandschap gevormd door natuurlijke processen onder invloed van begrazing, dat bestaat uit een mozaïek van verschillende aan de uiterwaarden gebonden levensgemeenschappen met een bij dit terrein passende beperkte openstelling. Dynamiek en zelfregulering speelt een belangrijke rol in het gebied.

Algemeen

- Een afwisselend landschap wat ontstaat en verandert onder invloed van integrale jaarrond begrazing en dynamiek, met daarin een mozaïek van kale zandige pioniersomstandigheden, bloemrijke stroomdalgraslanden, natte strooiselruigtes, ruigtes, zachthoutooibos, hardhoutooibos, struweel en mantelvegetaties, moerasvegetaties, oevervegetaties en open water.
- De Blauwe Kamer functioneert als belangrijke ecologische verbindingsschakel binnen het rivierengebied.

Vegetatie & bastions

- Herstellen van een rijke stroomdalflora op het Hoornwerk, met soorten als sikkelklaver, zacht vetkruid, knolboterbloem en zachte haver.
- Ontwikkelen van een mozaïek van stroomdalvegetaties op de bastions; zowel droog schraalgrasland als zoomvegetaties en kruidenrijke vegetaties. Lokaal ontwikkelt de vegetatie zich richting kamgrasweide.
- In de IJsbaanplas een watervegetatie met kranswieren en soorten als groot nimfkruid.

Fauna

- Een **rijke insectenfauna** met onder andere vlinders van (schralere) graslanden, zoals bruin blauwtje en een grote diversiteit aan wilde bijen, waaronder de icoonsoorten van de Provincie Utrecht zwarte sachembij, gewone kegelbij en donkere klaverzandbij en diverse sprinkhaansoorten;
- De **Bever** fungeert als ecosysteembouwer en maakt onderdeel uit van de metapopulatie van de Nederrijn.
- Voedsel, ruimte en rust voor **vogels: voor struweelvogels, moerasvogels, steltlopers, trekvogels, watervogels, en wintergasten** als ganzen en eenden is de Blauwe Kamer een belangrijk gebied. Instandhouding van de **kolonies** lepelaar, blauwe reiger, zilverreiger en aalscholver is gewaarborgd.
- De steenfabriek blijft geschikt als overwinteringslocatie voor vleermuizen en de kazemat wordt hier geschikt voor. Franjestaart, gewone grootoorvleermuis en watervleermuis overwinteren hier.
- Rivierhout biedt biotoop aan een rijke macrofauna als voedsel voor vissen.
- De wateren in de Blauwe Kamer zijn visrijk (grote biomassa) en bevatten limnofiele soorten als snoek en rietvoorn.

Cultuurhistorie

- Behoud en zichtbaar houden van belangrijke en kenmerkende cultuurhistorische en landschappelijke elementen; de steenfabriek, het waardmanshuis, het Hoornwerk en bastions.
- Een hoornwerk gerestaureerd in oorspronkelijke staat en bastions met een kortgrazige vegetatie aan de Griftzijde waardoor de contouren zichtbaar blijven. Enige verstruweling wordt toegestaan op de bastions.

Recreatie

Utrechts Landschap biedt in de Blauwe Kamer een binnen de natuurwaarden passende openstelling waarbij de verschillende toegestane recreatievormen kwalitatief gefaciliteerd worden. De volgende recreatiemogelijkheden worden in stand gehouden:

- Natuur en recreatie in balans; de natuurwaarden en rust voor (broed)vogels staan voorop, maar het gebied biedt ook voldoende ruimte voor recreanten om vanaf paden van het landschap, de natuur, cultuur en rust te genieten.
- Wandelaars kunnen een rondwandeling door het gebied maken, langs de diverse natuurtypen;
- Een bezoek aan de Blauwe Kamer biedt de mogelijkheid om het Grebbelinielandschap te beleven;
- In de Blauwe Kamer zijn honden niet toegestaan.

4.2 GREBBEBERG

Het doel van Utrechts Landschap met de Grebbeberg is:
In stand houden en versterken van het boslandschap, dat bestaat uit gemengd, grotendeels inheems bos dat via een steile beboste gradiënt overgaat naar het uiterwaardenlandschap van de Blauwe Kamer, met bescherming van de hoge aardkundige en archeologische waarden en een ruime mate van openstelling passend bij de hoge natuurwaarde.

Vegetatie Grebbeberg

- Een gemengd, rijk gestructureerd, grotendeels inheems loofbos met een gevarieerde boomsoortensamenstelling en een grote diversiteit aan soorten die aan oude bosgroeiplaatsen en oude vermolmde bomen gebonden zijn. In de ondergroei komen oudbosplanten als gewone salomonszegel en witte klaverzuring voor.
- Blijvend staand en liggend dood hout van verschillende diameters.
- De oude eiken hakhoutstoven krijgen de ruimte en vormen een grillig, sprookjesachtig elfenbos. De stoven blijven zo lang mogelijk levensvatbaar.
- De spaartelgen zullen richting zwaar eikenbos gestuurd worden, met een gevarieerde struiklaag van hazelaar, lijsterbes, hulst en vuilboom en met wilde kamperfoelie. In een deel van dit bos komt een tweede boomlaag tot ontwikkeling van winterlinde en haagbeuk.

Vegetatie Onderlangs

Onderlangs (Oude Trambaan) wordt ingezet op herstel en instandhouding van een mozaïek aan plantengemeenschappen in een gradiënt op de overgang van Heuvelrug naar uiterwaard, Voorkomende plantgemeenschappen zijn onder meer:

- Grondwater-gevoede vegetatie. Uitbreiding van het oppervlak **Dotterbloem-verbond** van een goede kwaliteit, vooral de Bosbies-associatie en/ of de Associatie van Boterbloemen en Waterkruiskruid. Daarnaast komt het Zilverschoon-verbond voor in goede kwaliteit. **Orchideeënsoorten** als rietorchis en brede orchis komen hier voor.
- In stand houding en waar mogelijk ook uitbreiding van het verbond der **droge stroomdalgraslanden**, zowel de associatie van vetblad en tijm als de associatie van sikkelklaver en zachte haver, o.a. bevertjes. Daarnaast de glanshaver-associatie en kamgrasweide met veel stroomdalsoorten.
- In stand houding en waar mogelijk ook uitbreiding van de **zoomgemeenschappen** van stinkende ballote en andere netels, Kruisbladwalstro-associatie en de Associatie van dauwbraam en marjolein, lokaal op het talud en ook in de berm ten noorden van het fietspad.
- **Struweel** (Associatie van Sleedoorn en Meidoorn), met **besanjelier** (instandhouding en waar mogelijk uitbreiding soort) en een populatie sleedoornpage.
- **Hardhoutooibos** (essen-iepenbos) met maarts viooltje en vinger- helmbloem laag op de helling.

Fauna Grebbeberg

- **Soortenrijke broedvogelsamenstelling** met bosvogels, waaronder de middelste bonte specht.
- **Boommarter** gebruikt de Grebbeberg als leefgebied

Fauna Onderlangs

- Een **rijke vlinderfauna** onderlangs, met onder andere sleedoornpage en vlinders van schralere graslanden zoals bruin blauwtje, hooibeestje, kleine vuurvlinder.

Cultuurhistorie en aardkundige waarden

- In stand houden en zichtbaar houden van de cultuurhistorisch waardevolle elementen en aardkundige waarden: De ringwalburg met open grazig binnenplein en een monumentale 'boomweide' en de Koningstafel. Sporen/ restanten van de meidagen van de jaren '40 van de vorige eeuw blijven zichtbaar in het gebied.

Recreatie

Utrechts Landschap biedt op de Grebbeberg een binnen de natuurwaarden passende openstelling:

- Recreanten wordt de ruimte geboden om binnen de paden te genieten van natuur, landschap en cultuur, maar recreatie moet niet gaan leiden tot aantasting van natuurdoelen en de rijke gradiënt.
- De Grebbeberg is alleen toegankelijk voor wandelaars.
- Honden zijn niet toegestaan in het gebied.

4.3 LAARSENBERG

Het doel van Het Utrechts Landschap met de Laarsenberg:
In stand houden en versterken van een natuurgebied met grote diversiteit aan natuurtypen en de overgangen daartussen, met onder meer gemengd, grotendeels inheems bos en een rijk akkerlandschap op de flanken, die herinneren aan het historische landschap met een ruime mate van openstelling die passend is bij de hoge natuurwaarde.

Vegetatie en fauna

- Een grotendeels inheems bos, rijk aan structuur, met geleidelijke overgangen.
- Blijvend staand en liggend dood hout van verschillende diameters.
- Herstellen van eikenhakhout met een rijke ondergroei van oudbosplanten en thermofiele mantelgemeenschappen en op termijn ruimte voor aan oude stobbes gebonden flora (mossen en paddenstoelen) en fauna.
- In stand houden en mogelijk uitbreiden van (heide)/heischraal grasland met onder andere zandblauwtje en habitat voor zandbijen, dagvlinders en sprinkhanen. Een natuurlijke bosrand als overgang tussen het schraalland en het bos.
- Floristisch zeer waardevolle kleinschalige natuurakkers met een mozaïek van wintergranen, zomergranen en boekweitakkers met rijke akkerkruidenvegetaties (het Windhalm-verbond, te weten: de Korensla-associatie en Associatie van Ruige klaproos) en volop ruimte voor insecten en akkervogels, waaronder broedvogels als geelgors.
- Het gebied biedt rust en ruimte voor vogels van kleinschalig natuurlandschap c.q. akkervogels.

Cultuurhistorie

- De meidagen van 1940 zijn zichtbaar in het landschap.
- Herstellen en in stand houden graftenlandschap met bloemrijke struweel- en zoomvegetaties en struweelbroedvogels.

Recreatie

Utrechts Landschap biedt op de Laarsenberg een binnen de natuurwaarden passende openstelling:

- Recreanten wordt de ruimte geboden te genieten van natuur, landschap en cultuur;
- De Laarsenberg is toegankelijk over de wandelroutes, met in het bos loslopende honden;
- Een goede balans tussen natuur, cultuur en recreatie: rust binnen het akkercomplex, in bos accepteert Utrechts Landschap meer drukte. Sluippaadjes worden bestreden.

4.4 PALMERSWAARD

Ontwikkelen en in stand houden van een mozaïek van vegetatie waarin moeras en open water worden afgewisseld met graslanden met een afwisselende vegetatiestructuur; van kort gegraasd grasland tot bloemrijke ruigte, met zachthoutooibos en –struweel.
Meer specifiek zijn voor de Palmerswaard de volgende doelen geformuleerd:

Landschap en vegetatie

- In stand houden van moeras, waaronder rietmoeras (afwisselende helofytenvegetatie aan de oeverzone van de strang en het moeras) als broedbiotoop voor moerasvogels zoals rietzanger, rietgors, waterral en porseleinhoen. Daarnaast komen bever en ijsvogel (als broedvogel) voor in het gebied.
- Een gradiënt van bos naar moeras, waarbij aan de teen van de steilwand, aansluitend op het bestaande, droge bos, hardhoutooibos en doornstruweel tot ontwikkeling komt.
- Herstel en ontwikkeling van bloemrijke en insectenrijke graslanden inclusief relatief schrale stroomdalvegetatie op de zandige oeverwal, rijk aan stroomdalflora met soorten als karwij, karwijvarkenskervel, gewone agrimonie, echte kruisdistel, rode ogentroost, goudhaver, grote bevernel en knoopkruid.
- In stand houden en verder ontwikkelen van grondwatergevoed dotterbloemhooiland buiten het begrazingsgebied.
- Een eenzijdig benedenstrooms aangetakte nevengeul als voortplantingshabitat voor stroomminnende vissoorten.
- Plassen als habitat voor onder andere limnofiele soorten.
- Instandhouding van de aanwezige oude, inheemse wilde rozensoorten.

Fauna

- Een levensvatbare populatie kamsalamander (in de poelen) en duurzaam voorkomen van ringslang.
- Een rijke insectenfauna met graslandvlindersoorten en een grote diversiteit aan wilde bijen, waaronder de ogentroostdikpoot en de provinciale Icoonsoort donkere klaverzandbij.
- Bever als sleutelsoort.

Recreatie

Utrechts Landschap biedt in Palmerswaard een binnen de natuurwaarden passende openstelling waarbij de verschillende toegestane recreatievormen kwalitatief gefaciliteerd worden.

- Utrechts Landschap biedt recreanten de ruimte om in Palmerswaard te genieten van natuur, landschap en cultuur:
- Een kribvak is beschikbaar voor strandrecreatie. De overige kribvakken zijn verboden voor recreanten.
- Wandelaars kunnen een rondwandeling maken langs de diverse natuurtypen.
- Honden zijn niet toegestaan.

5 INRICHTINGS- EN BEHEERMAATREGELEN

5.1 INRICHTINGSMAATREGELEN EN OVERIGE PROJECTEN

5.1.1 Blauwe Kamer

Herinrichting Hoornwerk
De Grebbedijk wordt versterkt, zodat de dijk weer gaat voldoen aan de geldende veiligheidsnormen. Deze versterking wordt uitgevoerd in combinatie met een gebiedsontwikkeling rondom de Grebbedijk. De doelstelling van het project is het realiseren van een veilige en beleefbare dijk. Het project zal uiterlijk eind 2024 afgerond zijn.

Het noordelijk deel van de Grebbedijk langs de Blauwe Kamer (de noordelijkste 300 tot 400 meter van de dijk) is onderdeel van het achttiende-eeuwse rijksmonument het Hoornwerk. Als onderdeel van de dijkverzwaring en gebiedsontwikkeling Grebbedijk wordt het hoornwerk versterkt en twee meter opgehoogd, waarmee het weer in de oorspronkelijke staat wordt gebracht.

In kaart 16 is het herstel van het hoornwerk gevisualiseerd. Voor het toekomstige beheer stelt Utrechts Landschap als randvoorwaarde dat het leidt tot gelijke of hogere natuurwaarden.

△ Kaart 16. Visualisatie van herstel van het hoornwerk

Vleermuisverblijf kazemat
De kazemat wordt optimaal ingericht als vleermuisverblijf, door (onder andere) wat opslag te verwijderen. De potentie en mogelijkheden voor vleermuizen worden onderzocht.

Geleiding vogelkijkhut
Betere geleiding naar vogelkijkhut om te voorkomen dat mensen gaan struinen en vogels in de plas verstoren: vervangen en doortrekken van de brug (duidelijk pad creëren) en het plaatsen van een schutting rond de vogelkijkhut.

Rivierhout
Aanbrengen rivierhout in de oostelijke uitloper van de geul, de 9-morgenstrang en/of aan de oostkant van de Griendweidestrang.

5.1.2 Grebbeberg

Herstel vegetatiemozaïek onderlangs
- Onderzocht wordt of het reëel is om meer kwel aan de oppervlakte te laten komen onderlangs, en op welke wijze dit te realiseren is. Waar mogelijkheden zijn om meer grondwater/ kwel aan de oppervlakte te laten komen wil UL die kans pakken. Zeker bezien in samenhang met de heuvelrug en de uiterwaarden is het mooi om deze kans te benutten en hier meer kwel te creëren.
- Herstel droog schraalland op talud (ten zuidoosten oude trambaan): projectonderzoek naar buffercapaciteit groeiplaats en noodzaak introductie soorten vanaf het muurtje en/of Vogelenzang. Daarnaast verwijderen struweel/ boompjes en verruigde delen verschralen. Waardevolle zomen en struwelen grotendeels handhaven.
- Herstel van de soortenrijke overgang met zoom- en mantelvegetatie naar bos in de berm ten noordwesten van het fietspad.
- Verruiging van de noordberm tegengaan door op de ontstane open plekken een ontwikkelingsbeheer uit te voeren bestaande uit twee keer per jaar maaien en afvoeren. Op termijn (afhankelijk van vegetatie ontwikkeling) frequentie verminderen. Potenties meenemen bij projectonderzoek schraalland. Langs struweel en bosrand bij aanvang al met lagere frequentie maaien (jaarlijks/ tweejaarlijks) om zo kansen te creëren voor zoomvegetaties (met marjolein of ballote).
- Bestrijding verruiging met brandnetels en braam, eventueel ook door aanplant schaduwsoorten.
- Geen beheerwijzigingen op plekken waar besanjelier of waardevolle bosflora zoals vingerhelmbloem voorkomt.
- In de bosrand robinia bestrijden, zo nodig ook door aanplant schaduwsoorten.

(Inrichtings)projecten bos
- Veiligstellen van de kleine groeiplaats Alnus incana door uitrasteren en specifiek beheren gericht op het behoud van deze opstanden. Verder zouden vanuit het zaad nieuwe exemplaren kunnen worden opgekweekt, zodat er vanuit de kweek ook nieuw aanbod komt van inheems plantmateriaal.

Recreatie-projecten
- Bij het uitzichtpunt over de Bastions/Grebbelinie een paal met QR-code plaatsen

met (historische) informatie.
- → Opstellen van een zoneringsplan voor recreatie op de Grebbeberg, waar geleiding en duiding onderdeel van is, om de olifantspaadjes in te perken.

5.1.3 Laarsenberg

Herstel eikenhakhout
Opstellen van een onderzoeksvoorstel (en uitvoeren hiervan) voor een pilot naar hakhoutbeheer, inclusief toepassen van steenmeel op de vitaliteit van de stoven en bodemchemisch onderzoek.

Herstel akkerlandschap en graften
Utrechts Landschap stelt (in overleg met gemeente Rhenen en andere partijen) een plan op voor de recreatieve zonering (beperken en geleiden) bij de akkers in relatie tot de natuurwaarden van het akkercomplex. In dit totaalplan voor de akkers wordt naast natuurwaarden en -potentie (diversiteit van akkerflora en -fauna waaronder grondbroeders) ook cultuurhistorisch herstel van de graften, beleving en aanpassing akkerbeheer (strokenteelt). Hierbij wordt ook gekeken naar grondposities naast het huidige complex (mogelijkheden tot ruil).

Publieksvoorlichting
Publieksvoorlichting over boskap: timelaps maken van de ontwikkeling van bos, zodat bezoekers met behulp van een qr-code kunnen zien hoe het er over een paar jaar al uit ziet.

5.2 BEHEERMAATREGELEN

5.2.1. Blauwe Kamer

Beheer uiterwaard
De Blauwe Kamer wordt, samen met de Grebbeberg en Plasserwaard, integraal, jaarrond begraasd door Galloway-runderen en Konikpaarden. Het kuddebeheer is zoveel mogelijk gericht op natuurlijk gedrag binnen sociale kuddes en daarmee een zo natuurlijk en gevarieerd mogelijk graasbeeld. Gestreefd wordt het juiste evenwicht te bereiken over een periode van ongeveer drie jaar met uitgangspunt om zo min mogelijk in te grijpen. Jaarlijks wordt ingespeeld op voedselschaarste in de tweede helft van de winter, rekening houdend met welzijn van de grazers. Rond eind maart krijgen alle vrouwelijke dieren een conditiescore. Als deze score gemiddeld onder een bepaald niveau komt, dus de dieren hebben een te slechte conditie, dan kan een deel van de kudde het volgende jaar uit de Blauwe Kamer worden gehaald.

Beheer fortificaties
Aanvullend op de begrazing (zie hierboven) worden afhankelijk van de vegetatieontwikkeling delen van het Hoornwerk gemaaid en afgevoerd. Op het binnendijkse deel van het hoornwerk vindt seizoensbeweiding plaats en wordt waar nodig aanvullend gemaaid.

Voor de bastions geldt dat de vinger aan de pols wordt gehouden voor wat betreft de structuur van het grasland; jaarlijks wordt bekeken of het wenselijk is aanvullend met schapen te begrazen.

De beleefbaarheid van de bastions vanaf de Grebbeberg moet gegarandeerd blijven. Eens in de zoveel jaar wordt wat hout afgezet op het hoornwerk en de bastions en indien nodig op de helling van de Grebbeberg, om de contouren zichtbaar te houden.

Het hoornwerk wordt heringericht (zie 5.1.1. herinrichting hoornwerk). Het toekomstige beheer na herinrichting is daarom tijdens het schrijven van onderhavig beheerplan nog onbekend. Utrechts Landschap stelt als randvoorwaarde voor het toekomstige beheer dat het leidt tot gelijke of hogere natuurwaarden.

Exotenbeheer
Bij het voorkomen van exoten wordt tijdig en rigoureus ingegrepen om te voorkomen dat het uit de hand loopt. Dit geldt bijvoorbeeld voor soorten als dijkviltbraam en reuzenberenklauw en in het water bijvoorbeeld grote waternavel en waterteunisbloem. Japanse duizendknoop wordt bestreden waar nodig.

5.2.2. Grebbeberg

Begrazing
De grazers (Galloway-runderen en Konikpaarden) die de Blauwe Kamer begrazen hebben eveneens toegang tot de Grebbeberg, zolang deze geen negatieve invloed op het bos hebben.
Het grasveld ('de bomenweide') binnen de ringwalburcht wordt aanvullend begraasd met schapen en gemaaid na de zomerperiode.

Bosbeheer
Bosbeheer gebeurt kleinschalig; het ringen van bomen voor dood hout, sturen in de verjonging door ongewenste naaldhoutsoorten te verwijderen, open plekken maken voor vergroting van variatie, bestrijden van invasieve exoten en vrijzetten van toekomstbomen.
- → Een structureel aandeel dood hout wordt in stand gehouden door regelmatig ringen van bomen van allerlei soorten en afmetingen. Ringen is een van de maatregelen om toekomstbomen meer ruimte te geven.
- → Waar nodig worden Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik bestreden.
- → Omvorming robinia-opstanden op de helling te beginnen met de westelijke opstand, inclusief inplant schaduwsoorten als winterlinde, hazelaar en laag op de helling ook zoete kers.

Hakhoutbeheer
Het hakhoutbeheer van de 'hoge knotsen' wordt niet gecontinueerd. De stoven worden zo lang mogelijk levensvatbaar gehouden door het verwijderen van directe concurrenten en het verwijderen van te zware takken om uitscheuren van de kroon te voorkomen. Het beheer zal geleidelijk en kleinschalig uitgevoerd worden. Geëxperimenteerd wordt met het opbrengen van steenmeel rondom de stoven om de vitaliteit te verhogen.

Hakhoutbeheer in de (voormalige) eikenhakhoutpercelen wordt ook niet gecontinueerd. Afhankelijk van de resultaten van het hakhout-experiment op de Laarsenberg wordt deze beslissing heroverwogen.

Robinia
De twee opstanden robinia op de helling van de Grebbeberg worden omgevormd, waarbij schaduwsoorten als winterlinde en hazelaar worden aangeplant om uitlopers van robinia te onderdrukken. Lager op de helling wordt ook zoete kers aangeplant.

Recreatie
Olifantenpaadjes worden zoveel mogelijk voorkomen, zeker (volledig) rondom de hoge hakhoutstoven. Dit wordt gerealiseerd door middel van geleiding van recreanten.

De zichtlijnen vanaf de uitzichtpunten op de Grebbeberg naar de bastions blijven door hakhoutbeheer behouden.

Lanen
Indien bomen 'instorten'/ omvallen in een dwarslaan wordt een laan afgesloten ten behoeve van de veiligheid en de natuurwaarde; de bomen blijven dan liggen. De cultuurhistorisch waardevolle hoofdlanen worden wel actief beheerd, om ze (veilig) open te houden en zullen worden bijgeplant bij uitval van bomen om de laan intact te houden.

Onderlangs
Onderlangs wordt een mozaïek aan plantengemeenschappen beheerd in een gradiënt op de overgang van Heuvelrug naar uiterwaard; hardhoutooibos, struweel, zoomgemeenschappen, droog stroomdalgrasland, kruidenrijke graslanden en dotterbloemhooiland.
Deze mozaïek wordt in stand gehouden en ontwikkeld door deels te maaien en afvoeren, aanvullend op het begrazingsbeheer. Daarnaast worden lokaal op het talud struweel/boompjes verwijderd en verruigde delen verschraald, om de mozaïek beter in balans te brengen en kansen te creëren voor droog schraalland.
Op de noordberm wordt op de ontstane open plekken zo lang als nodig een ontwikkelingsbeheer uitgevoerd bestaande uit twee keer per jaar maaien en afvoeren. Langs struweel en bosrand wordt bij aanvang al met lagere frequentie gemaaid (jaarlijks/tweejaarlijks) om zo kansen te creëren voor zoomvegetaties met marjolein of ballote. Verruiging met brandnetels en braam wordt bestreden, eventueel door aanplant van schaduwsoorten. In de bosrand wordt robinia bestreden, zo nodig ook door de aanplant van schaduwsoorten. Op plekken waar waardevolle bosflora, zoals vingerhelmbloem, voorkomt worden geen beheerwijzigingen doorgevoerd.

De haag onderlangs wordt handmatig geschoren; op deze manier wordt besanjelier gespaard en verruiging voorkomen. Indien nodig worden delen gefaseerd als hakhout afgezet om voldoende openheid te behouden voor klimplanten en besanjelier, en na de hergroei weer jaarlijks als haag geschoren.

5.2.3. Laarsenberg

Akkers
Op de akkers wordt op ecologische wijze wintergraan en zomergraan geteeld met daarlangs faunaranden; in de winter blijven stroken met kruiden en graan staan als overwinteringsplaats voor insecten en voer voor muizen en vogels. Deze stroken blijven tot ver in het voorjaar staan zodat de eerste generatie insecten hier kan opkomen en nectar kan vinden.
Graften worden hersteld en onderhouden. Het aantal sluippaadjes wordt waar mogelijk verlaagd.

De akkers worden als volgt beheerd:
- De akkers worden 1 of 2-jaarlijks licht bemest met ruige stalmest (tot 10 ton/ha/jr) en periodiek bekalkt;
- Bodembewerking is maximaal 20cm diep. Er wordt bij voorkeur niet kerend gewerkt;
- Zaaigoed bestaat deels uit ongeschoond zaad van eigen akkers. De zaaidichtheid van het graan is afhankelijk van kiemkracht, foerageergedrag zaadetende vogels en dichtheden van probleemkruiden (kweek, witbol en windhalm);
- Probleemkruiden worden of mechanisch bestreden, of door middel van groene braak;
- Op de akkers wordt de oude vorm van strokenteelt toegepast
- Stoppels en overstaande vegetatie zijn aanwezig als wintervoedsel voor (akker) vogels.
- Op de overgang van bos en struweel naar akker worden kruidenrijke, deels ruige stroken ontwikkeld.

Bos
In het bos van Laarsenberg wordt beheerd om van het oorspronkelijke bos met veel naaldhout tot een meer inheems bos te komen, rijk aan structuur en geleidelijke overgangen.

Amerikaanse vogelkers wordt planmatig bestreden. In percelen waar robinia nu nog niet voorkomt wordt robina-opslag bestreden. In percelen waar de soort wel al voorkomt wordt een robinia alleen bestreden (geringd) daar waar hij een waardevolle inheemse boom hindert.

Het aandeel staand en liggend dood hout wordt actief verhoogd.
Dunningen zijn met name gericht op behoud van een grotendeels inheemse en gevarieerd bos door vrijzetten van toekomstbomen (waardevolle inheemse bomen) en verwijderen van diens concurrenten en ongewenste soorten (exoten).

Lokaal wordt de diversiteit verhoogd door rijkstrooiselsoorten in te planten. Het is wenselijk om bij plantacties eerst lokaal braam te verwijderen en eenmaal een kalk- (snelle afgifte; korte termijn) en steenmeelgift (lange termijn) te geven. Plantacties worden uitgevoerd in de herfst.

Aan te planten soorten:
- hazelaar
- winterlinde
- boswilg
- fladderiep
-zoete kers
-ratelpopulier
- haagbeuk

Hakhout
Het hakhoutbeheer op de Laarsenberg wordt gecontinueerd, waarbij in een pilot wordt onderzocht wat de beste wijze van beheer van deze percelen is.

Lanen
De oude lanen vormen een belangrijk onderdeel van het bos als lijnelementen met veel oude (soms dode) bomen. Hier wordt jaarlijks middels boomveiligheid (m.b.t. openstelling) en snoei aandacht aan gegeven waarbij de lanen en oude waardevolle natuurbomen zoveel mogelijk behouden worden. Op termijn kan dat misschien betekenen dat er keuzes gemaakt moeten worden over het voortbestaan van lanen, verjonging ervan en openstelling.

Heigraslandje
Het 'graslandje' (voormalig heideveldje) wordt beheerd middels begrazing door een kudde rondtrekkende schapen. De bosrandzone wordt gedund (in ieder geval Amerikaanse vogelkers verwijderen) en meebegraasd door de schapen en er wordt ingezet op een natuurlijke bosrand.

Het is wenselijk schraallandsoorten in te brengen, actief of passief (middels volgorde schapenbegrazing). Indien passief niet kansrijk is dan wordt ervoor gekozen schraallandkruiden zoals zandblauwtje actief in te brengen (zaaien).
Daarnaast wordt ingezet op het versterken van een natuurlijke bosrand rondom het veldje.

5.2.4. Palmerswaard

Begrazing
Het gebied wordt jaarrond begraasd door alleen Gallowayrunderen (jonge stieren). Jaarlijks wordt de kudde gemiddeld op 10-15 dieren gehouden, wat doorgaans ongeveer neer komt op ca. 0,5 GVE per ha.

Overige regulier beheer/maaibeheer
Aanvullend op de begrazing worden incidenteel ruigtes met opslag en braam gemaaid en afgevoerd. Er wordt nadrukkelijk rekening gehouden met behoud van de oude wilde rozensoorten.

Het hardhoutooibos onderlangs de heuvelrug is uitgerasterd en wordt niet meebegraasd; hier is struweel-/bosontwikkeling mogelijk.

De kwelpoel met vochtig hooiland eromheen is uitgerasterd. Hier wordt, in plaats van jaarrond begrazing, maaibeheer toegepast: door twee tot drie keer per jaar gefaseerd te maaien en af te voeren, wordt er verschraald en gestuurd richting vochtig hooiland. De eerste maaibeurt kan al in mei plaatsvinden.

Jaarlijks wordt er een schouwpad gemaaid door het rustgebied. Ook wordt het wandelpad 1 tot 2 keer per jaar gemaaid.

In verband met het Programma Stroomlijn wordt de oeverstrook aanvullend beheerd. Dit gebeurt door maaien en afvoeren van de vegetatie of door begrazing met een gescheperde schaapskudde. De vegetatie op de kade/ oeverwal wordt waar nodig aanvullend gemaaid en afgevoerd. Braamstruweel wordt verkleind door maaien en afvoeren (circa 50%).

De vegetatie op het 'meidoorndijkje' wordt aanvullend gemaaid en afgevoerd. Opslag wordt verwijderd.

Periodiek en gefaseerd schonen van de poel ten behoeve van kamsalamander.

Exoten
Haarden dijkviltbraam worden geklepeld en afgevoerd (gefaseerd).

LITERATUUR

Monumentenregister. 2020. url: https://rce.webgispublisher.nl/?map=Monumentenregister_grote_kaart&bbox=133673%2c444108%2c135673%2c446108&marker=134673%2c445108&profileName=viewer. Website geraadpleegd op 25 oktober 2020.

Provincie Gelderland, 2018. Beheerplan Natura 2000 Rijntakken (038). Provincie Gelderland, Arnhem.

Rijksdienst voor het cultureel erfgoed, 2020. Archeologie in Nederland – AMK en IKAW.
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Den-Haag. url: https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Archeologie%2Din%2DNederland. Website geraadpleegd op 25 oktober 2020.

Waterkwaliteitsportaal, 2019. Factsheet OW 80, Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Rijkswaterstaat, Den-Haag.
url:https://www.waterkwaliteitsportaal.nl/WKP.WebApplication/Beheer/Data/Publiek?viewName=Factsheets&year=2019&month=December. Website geraadpleegd op 1 september 2020.

Websites:
https://www.natura2000.nl/gebieden/gelderland/rijntakken

BEHEERKAARTEN

BEHEERKAART BLAUWE KAMER EN PLASSERWAARD

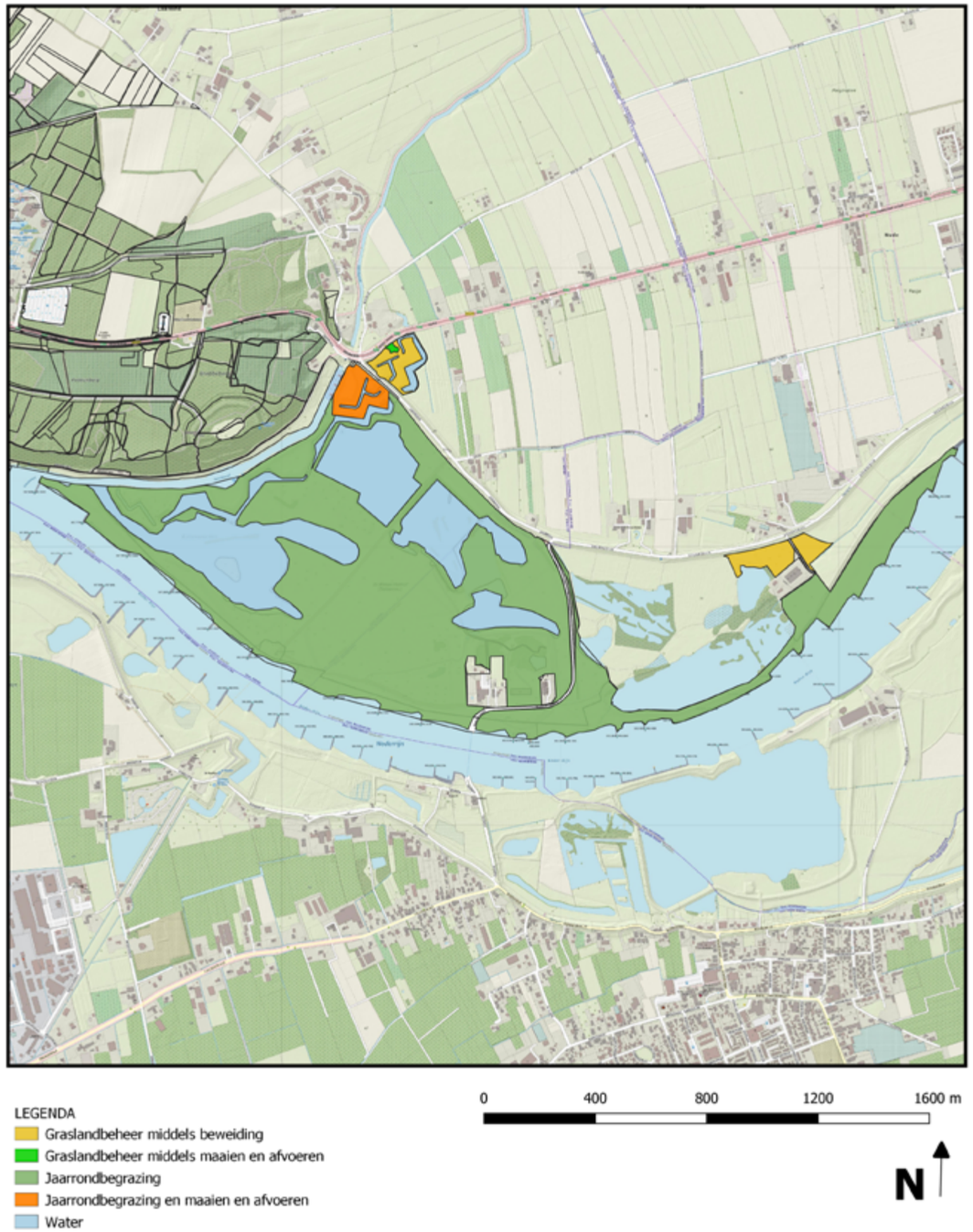

BEHEERKAART GREBBEBERG

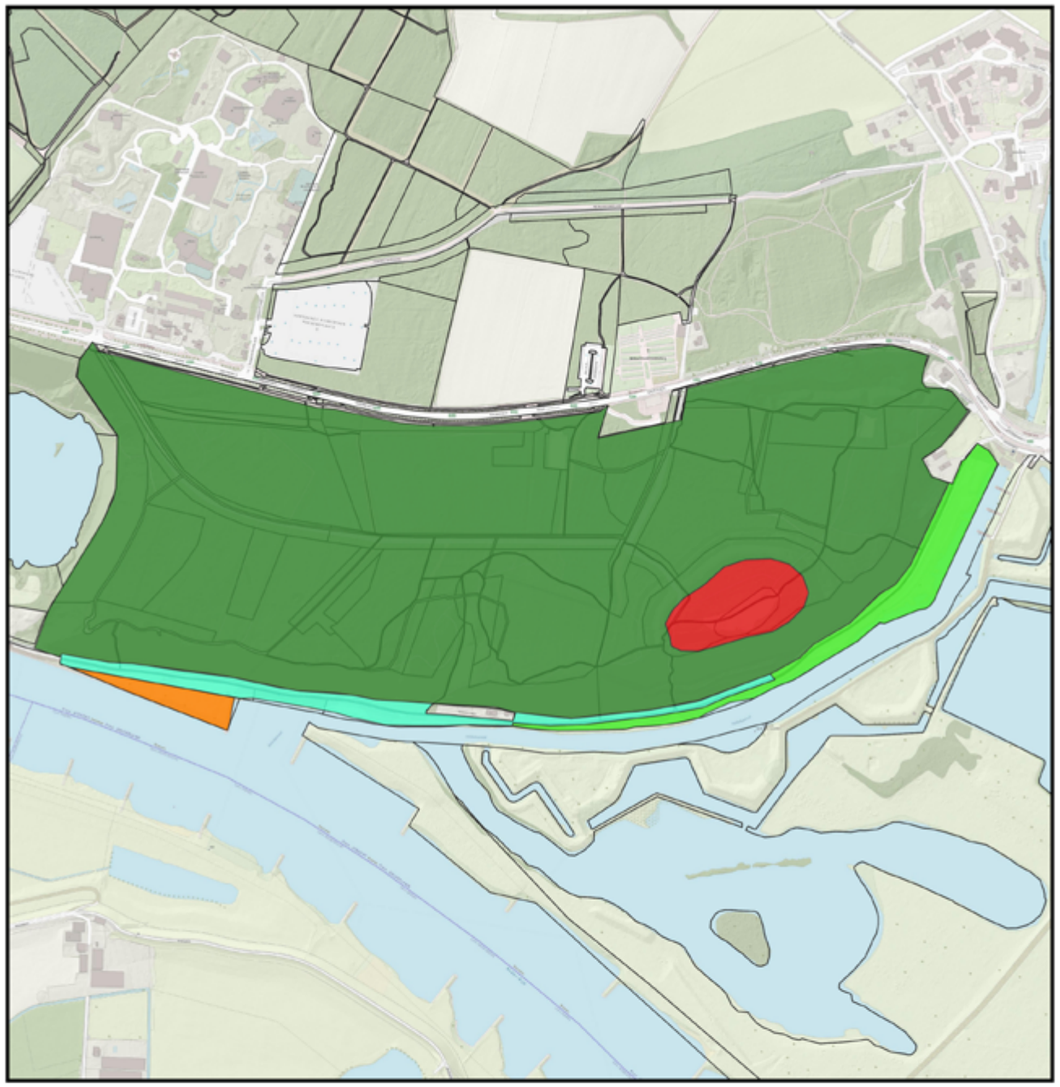

0 100 200 300 400 m

N

LEGENDA
- Jaarrondbegrazing en maaien en afvoeren
- Nevengeul
- Maaien
- Haagbeheer en gefaseerd maaien en afvoeren
- Jaarrondbegrazing en aanvullend drukbegrazing met schapen en maaien en afvoeren
- Jaarrondbegrazing en bos- en laanbeheer

BEHEERKAART LAARSENBERG

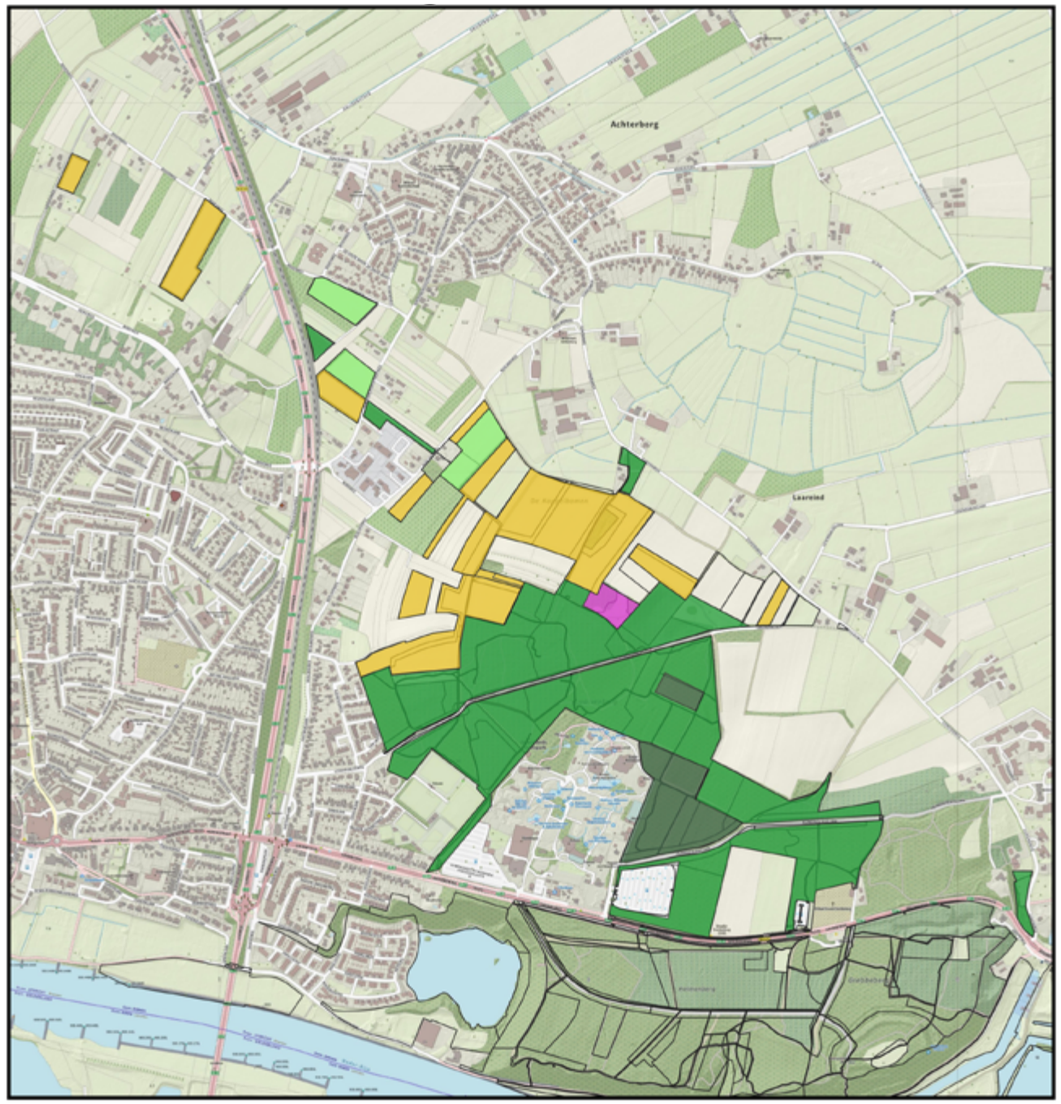

0 300 600 900 1200 m

N

LEGENDA
- Akkerbeheer met beheer van houtwallen, hagen en graften
- Bosbeheer met beheer van lanen en bosranden
- Heidebeheer met drukbegrazing met schapen
- Graslandbeheer middels maaien en afvoeren en beweiding
- Hakhoutbeheer

BEHEERKAART PALMERSWAARD

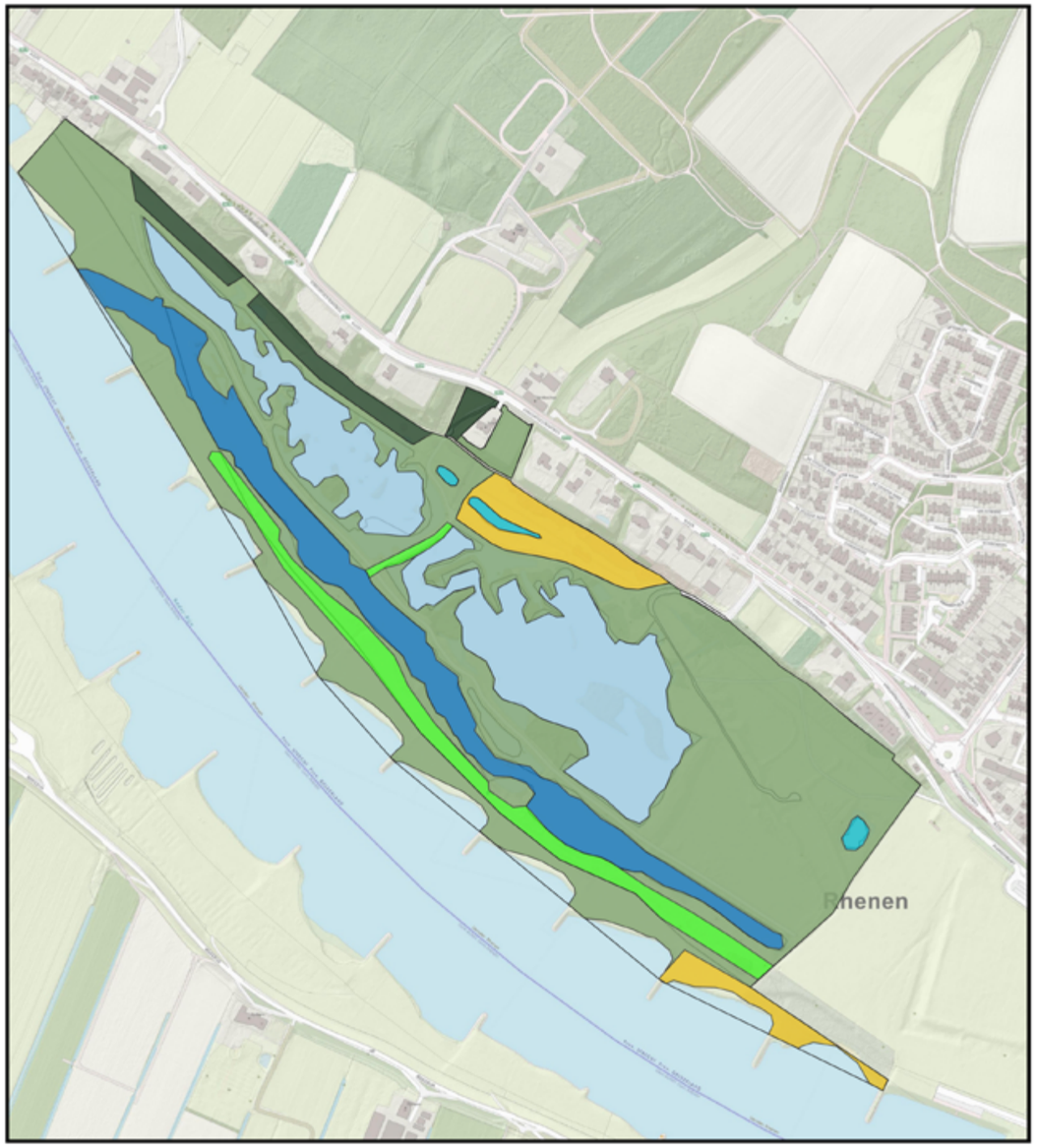

LEGENDA
- Bosbeheer
- Jaarrondbegrazing
- Jaarrondbegrazing en maaien en afvoeren
- Maaien en afvoeren
- Nevengeul
- Poelenbeheer
- Water

0 100 200 300 400 m

N

Utrechts Landschap

Maarten den Hartigh
15 maart 2022
Amerongen

Bezoekadres
Landgoed Oostbroek
Bunnikseweg 39
3732 HV De Bilt

Postadres
Utrechts Landschap
Postbus 121
3730 AC De Bilt

Telefoon
030 - 22 05 555
IBAN
NL27 RABO 0102 0710 20

Aangesloten bij LandschappenNL,
het samenwerkingsverband van de
12 provinciale Landschappen